

СДРУЖЕНИЕ НОВ ПЪТ
2020 година

НАРЪЧНИК ЗА ВЗАЙМОДЕЙСТВИЕ НА ЦЕЛИВИТЕ ГРУПИ ПО ПРОЕКТ „ИЗГРАЖДАЙ МОСТОВЕ ЗА ПРОМЯНА „

Наръчника е част от проекта "Изграждай мостове за промяна" и е създаден с финансовата подкрепа на Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на сайта се носи от сдружение „Нов път“ и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този анализ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Фонд Активни граждани България

НАРЪЧНИК ЗА ВЗАЙМОДЕЙСТВИЕ НА ЦЕЛИВИТЕ ГРУПИ ПО ПРОЕКТ „ИЗГРАЖДАНЕ МОСТОВЕ ЗА ПРОМЯНА „

Основна цел на този Наръчник е да ориентира и подпомогне гражданите и техните организации в диалога им с публичните власти. Предназначен е за местни граждански организации, но може да бъде от полза и за публичните институции.

Цел на Наръчника е да допринесе за създаването на благоприятна среда за гражданско участие в процеса на вземане на решения, като представи принципи, насоки, инструменти и механизми за участие. Стремешът е да се насърчи включването в процеса на формиране на публични решения, като се обобщи и предостави в удобен, практичен вид наличното знание и практика в областта, и се представят нови и експериментални форми на участие.

Част първа: Обща рамка за гражданско участие

Разгледани са различни основания за ангажиране и участие на гражданския сектор, сред които постигане на прагматични цели, мобилизиране на широк кръг от гледни точки за информиране и подобряване на управленските решения, осигуряване на демократичното право и възможност на всички засегнати да огласят своите мнения и интереси. Изяснени са основните понятия, методите и практическите стъпки за постигане на ефективно гражданско участие.

Част втора: Възможности и форми за гражданско участие

Представя разнообразните възможности и форми за включване на гражданите в предоставяне на информация на органите на държавното управление, в консултативните процеси между институциите и гражданското общество и във вземането на управленски решения на три нива - европейско, национално и местно.

Гражданското участие е процес, при който хората имат възможност да влияят на управленските решения и вече има дълга история като елемент на демократичния процес. Корените му могат да бъдат проследени до Древна Гърция, определя се като серия от политически и законодателни инициативи, целящи справяне с бедността, намаляване на престъпността, премахване на неравенството и подобряване на околната среда.

Гражданското участие е правно гарантирано в *Хартата на основните права на Европейския съюз* (2012/С 326/02)¹, прогласена от Европейския парламент, Съвета и Комисията през 2012 г. и включена в *Договора за Европейския съюз* (ДЕС)². Член 42 „Право на достъп до документи“ предвижда всеки гражданин на ЕС, както и всяко физическо или юридическо лице, което пребивава в държава членка или има там седалище според устройствения му акт, да има право на достъп до документите на институциите, органите, службите и агенциите на Съюза, независимо от вида на техния носител. Член 44 на Хартата урежда правото на петиция: „*Всеки гражданин на Съюза, както и всяко физическо или юридическо лице, което пребивава или има седалище според устройствения му акт в държава членка, има право да отправя петиции до Европейския парламент.*“

В България

Правото на гражданите на участие в законотворчеството е записано в националното законодателство и утвърдено от международни документи. Гражданите и гражданските организации могат да заявят своята позиция, да предложат алтернативни решения и да отправят препоръки до институциите. Законите в страната се приемат след консултиране с гражданите и техните организации като гаранция, че отразяват обществен, а не частен интерес на която и да е група хора.

Възможността за участие в процеса на обсъждане и консултиране на законодателството е предвидена в *чл. 26 от Закона за нормативните актове* (ЗНА). Преди да бъде внесен за обсъждане и приемане от съответната институция, проектът на нормативен акт трябва да бъде публикуван на нейната интернет страница и *Портала за обществени консултации* - www.strategy.bg. Проектът на акт трябва да е придружен от мотиви, които обосновават необходимостта от приемането му и извършена предварителна оценка на въздействието. Проектът трябва да бъде публикуван за най-малко 30 дни, като гражданите и организациите имат възможност да представят предложения и становища по проекта. Институциите имат задължението да разгледат представените становища и ако са достатъчно аргументирани, да ги отразят в проекта. Съществува и задължение за изготвяне на справка за отразяване на постъпилите предложения и мотивиране на неприетите. Справката се публикува в интернет на посочените по-горе места. Същите законови изисквания се прилагат и спрямо общинските съвети, когато се обсъждат и приемат правилници и наредби.

В допълнение към законовата уредба през 2010 г. Съветът за административната реформа към Министерския съвет утвърди *Стандарти за обществени консултации*.

Извън обществените консултации гражданите и техните организации имат право и да участват в изработване на нормативни и политически актове с непосредствени предложения. Такава възможност е предвидена в *Кодекса на добрите практики за гражданско участие на Съвета на Европа и е гарантирана като основно право в Конституцията, Закона за нормативните актове (ЗНА)^{3,4} и Административнопроцесуалния кодекс (АПК). Член 45 от Конституцията на Република България (КРБ) предвижда правото на гражданите да отправят предложения и петиции до държавните органи. Процедурата, по която се извършва това, е уредена в законодателството.*

Според ЗНА (чл. 18) гражданите и юридическите лица могат да правят предложения за усъвършенстване на законодателството. Те трябва да бъдат отправени до институцията, която издава нормативния акт, или до институция с право на законодателна инициатива. В национален контекст такива институции са Народното събрание и Министерския съвет. Всеки народен представител има право на законодателна инициатива. Министерският съвет одобрява законопроекта, които предлага на Народното събрание и приема подзаконовите нормативни актове. Специфични подзаконовите

1. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=EN>

2. консолидиран текст 2016 г., ОВ С 202, 7.6.2016

3. http://www.saveti.government.bg/web/cc_203/1

4. обн., ДВ, бр. 27 от 1973 г., последни промени бр. 34 от 2016 г., в сила от 4.11.2016 г.

нормативни актове издават и министрите. В рамките на местната власт общинският съвет е овластен да приема правилници и наредби, а кметовете и общинските съветници са с право на инициатива.

При изработването на нормативни актове се извършва предварителна оценка на въздействието и се провеждат обществени консултации с гражданите и юридическите лица.

Анонимни предложения не се разглеждат, затова подателят трябва да е посочен. Компетентната институция, до която е отправено предложението, е длъжна да го разгледа и да се произнесе с решение в срок до 2 месеца. В по-сложни случаи срокът на решението може да се удължи до 6 месеца.

На местно ниво е предвидена законова възможност гражданите и юридическите лица да внасят писмени предложения и становища в комисиите на общинския съвет (чл. 49, ал. 3 от Закона за местното самоуправление и местната администрация, ЗМСМА⁵⁶) за приемане на нормативни актове (правилници, наредби и др.) от общинския съвет или за стратегически и политически документи.

Една от основните предпоставки за гражданско участие е достъпът до обществена информация, както определя и Кодекса на добрите практики на Съвета на Европа¹⁰. Това основно право е гарантирано на конституционно и законово ниво. Българската Конституция регламентира общото право на гражданите да търсят, получават и разпространяват информация, а за институции - задължение да предоставят информация, когато съответните въпроси представляват законен интерес за гражданите (чл. 41).

Конкретните правила и процедури са уредени в Закона за достъп до обществена информация (ЗДОИ)⁷. Основни принципи за осигуряването на този достъп са откритост, достоверност и пълнота на информацията, еднакви условия, валидност и за юридическите лица. Заявлението за информация трябва да съдържа: 1) трите имена, а за юридически лица наименование и седалище на заявителя; 2) описание на исканата информация; 3) предпочитана форма за предоставяне на достъп; 4) адрес за кореспонденция със заявителя. Институциите са длъжни да разгледат заявленията във възможно най- кратък срок, но не по-късно от 14 дни след датата на регистриране. В случай на предоставена непълна информация или отказ за предоставяне се предвижда съдебна защита. Решенията могат да се обжалват пред административните съдилища или пред Върховния административен съд в зависимост от органа, който е издал акта, по реда на АПК.

Общественият договор като споразумение между управлявани и управляващи е общата рамка, в която се разполага взаимодействието. Част от него е и Законът за пряко участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление (ЗПУГДВМС)⁸, който урежда условията, организацията и реда за пряко участие на гражданите на Република България при осъществяване на държавната и местната власт. Принципите на прякото участие на гражданите в управлението са определени като свободно изразяване на волята; общо, равно и пряко участие с тайно гласуване; равен достъп до информация по поставения за решаване въпрос и еднакви условия за представяне на различните становища.

Законът предвижда четири форми на пряко участие на гражданите

1. Референдум (национален или местен);
2. Гражданска инициатива на национално, европейско и местно ниво;
3. Европейска гражданска инициатива;
4. Общо събрание на населението.

5. обн., ДВ, бр. 77 от 1991 г., последни промени бр. 47 от 5.06.2018 г.

6. <https://www.ombudsman.europa.eu/bg/publication/bg/3510>

7. обн., ДВ, бр. 55 от 2000 г., последни промени бр. 77 от 2018 г., в сила от 1.01.2019 г.

8. обн., ДВ, бр. 44 от 2009 г., последни промени бр. 56 от 2015 г., в сила от 24.07.2015 г.

Други форми на гражданско участие са:

1. Подаването на предложения за усъвършенстване на законодателството от юридически лица и граждани, регламентирана в чл. 18 от ЗНА;
2. Възможността за подаване на предложения и сигнали на граждани по реда на Глава осма „Предложения и сигнали“ от АПК;
3. Инициативата избор на кметски съветници по чл. 37в от ЗМСМА.

Референдумът е колективно решение с мнозинство на гласовете и изисква гражданска компетентност по поставените въпроси. Условие за такава компетентност е въпросите да са разбираеми за всички. ЗПУГДВМС посочва, че референдум се организира по въпроси от компетентността на Народното събрание (няколко от тях са изключени: за основни компетенции на институциите в страната, размера на данъците и осигуровките, държавния бюджет и вътрешната организация на Народното събрание). Същевременно е посочено ясно, че с референдум не могат да бъдат решавани въпроси, по които Конституцията изисква свикване на Велико народно събрание, нито да се променят основни и неотменими човешки права (правото на живот, забраната за мъчения, презумпцията за невинност, свободата на съвестта, мисълта и вероизповеданието, неприкосновеността на личния живот). Едно от основанията за изключване е необратимостта на решенията на референдуми по фундаментални въпроси, което съдържа рискове за обществото.

Местен референдум

Право да гласуват на местен референдум и на общо събрание на населението имат гражданите на Република България с избирателни права, които имат постоянен или настоящ адрес, когато той е различен от постоянния, на територията на съответните община, район, кметство, населено място, квартал през последните 6 месеца преди насрочването на референдума.

Местен референдум се произвежда в община, район или кметство за пряко решаване на въпроси от местно значение, които законът е предоставил в компетентност на органите на местно самоуправление или органите на района или кметството. Чрез местен референдум не могат да се решават въпроси, свързани с:

Общинския бюджет;

Размера на местните данъци и такси;

Правилата на вътрешната организация и дейност на общинския съвет.

При произвеждането на местен референдум може да се гласува по един или по няколко въпроса. Решението, прието с местен референдум, не подлежи на последващо одобрение от общинския съвет. Той приема акт, когато това е необходимо за неговото изпълнение.

Гражданска инициатива

Националната или местна гражданска инициатива представлява предложение от страна на гражданите към законодателната или изпълнителната власт за решаване на въпроси от национално/местно значение. Чрез *Европейската гражданска инициатива* гражданите на Европа канят *Европейската комисия* (ЕК) да предложи подходящо решение на съществуващ проблем. Тя изисква участието на 1 милион души с право да гласуват на избори за *Европейски парламент* (ЕП) от поне 7 държави членки.

Общото събрание на населението

се провежда по въпроси от местно значение, по които компетентен е общинският съвет или кметът. То може да се свика по инициатива на населението с избирателни права и адрес на територията към момента на формулиране на искането.

Административнопроцесуалният кодекс (АПК)

Глава осма „Предложения и сигнали“ предвижда възможност за всеки гражданин или организация да подават предложения за усъвършенстване на организацията и дейността на институциите и административните органи, както и до други органи, които изпълняват публичноправни функции, или за решаване на други въпроси в рамките на тяхната компетентност. Предложенията могат да бъдат писмени или устни, подадени лично или чрез упълномощен представител, по телефон, телеграф, телекс, факс или електронна поща.

→ Според чл. 43 от ЗМСМА секретарят на общината организира и отговаря за работата с молбите, жалбите, сигналите и предложенията на гражданите и юридическите лица.

СМИСЪЛЪТ НА ГРАЖДАНСКОТО УЧАСТИЕ В ПОЛИТИЧЕСКИЯ ПРОЦЕС:

Защо да участваме?

Основни принципи

Гражданското участие се нуждае от насърчаване и подпомагане и се основава на следните принципи, приложими за всички участници в процеса на вземане на управленски решения:

- взаимно уважение между всички участници като основа за честно взаимодействие и взаимно доверие;
- зачитане на независимостта на гражданските организации, независимо дали техните мнения съответстват с тези на публичните органи, или не;
- зачитане на позицията на публичните органи, които носят отговорността и са отчетни за взетите решения;
- откритост, прозрачност и отчетност; отзивчивост, като всички участници предоставят съответна обратна връзка;
- недискриминация и приобщаване, така че всички гласове, включително тези на по-малко
- привилегированите и най-уязвимите, да могат да бъдат чути и взети под внимание;
- равенство между половете и равнопоставено участие на всички групи, включително тези с особени интереси и нужди като младежи, възрастни, хора с увреждания или малцинства;
- достъпност чрез използване на ясен език и подходящи средства за участие, офлайн или онлайн и на различни видове устройства.

Планиране и подготовка на дейности за ангажиране

Ключов фактор за успех е планирането на дейностите за ангажиране, което от своя страна включва определяне на:

- правилния момент за ангажиране;
- необходимите условия на контекста;
- представителност на участниците (от гледна точка на техните ценности и мнения).
- ангажирането да става на възможно най-ранен етап и през целия политически цикъл - планиране, прилагане, наблюдение и оценка на политиките и управленските актове;
- организаторите са запознати с нуждите на участниците и вземащите решения;
- участниците приемат целите на ангажирането;
- обръща се внимание на различните мнения, включително различни организации и хора от всякаква възраст, пол, етнически групи, географско местоположение, социален статут и т.н.;
- обръща се внимание на избора на методи за ангажиране и на броя на участниците
- офлайн или онлайн и на различни видове устройства.

Принцип за прозрачност, почтеност и уважение

Прозрачността е свързана с така наречената информационна асиметрия, тоест организаторите, които целят ангажиране на граждански организации за участие, обясняват ясно какво правят и какво планират да направят. Необходимо е да бъдат ясно обяснени плана, изпълнението и резултатите от участието им; да се гарантира уважение към мненията, гледните точки - дори да се различават от желаните - и резултатите и да се поддържа информираност на участниците дори след приключването на ангажимента.

Критериите за спазване на този принцип са:

- участниците получават ясна информация преди, по време и след ангажимента си, могат да дадат свободен принос и са известни за начините, по които техните мнения се включват във вземането на решения;
- прозрачност по отношение на обхвата, потенциала и ограниченията на ангажирането (нарича се управление на очакванията);
- прозрачност по отношение на целите на ангажимента - ясно са посочени групите хора, които трябва да бъдат включени и техните нужди и стремежи, както и широкият контекст на процеса;
- откровеност от страна на управляващите в заявлението, че желаят на отчетат мненията на участниците.

От теоретична гледна точка⁹ взаимодействието между властта и гражданския сектор има четири възможни измерения: на допълване, сътрудничество, привличане и конфронтация

В ситуация на **сътрудничество** двете страни не просто споделят сходни цели, но и предпочитат подобни начини и средства за постигането им.

В ситуация на **допълване** целите отново са сходни, но страните предпочитат различни начини и средства за постигането им.

В ситуация на **конфронтация** и целите, и средствата на двете страни са различни.

В ситуация на **привличане** наблюдаваме различни цели, които страните се опитват да постигнат по подобен начин. Тази ситуация е най-рядко срещана и нестабилна - обикновено е само временна, след което преминава към някоя от предходните.

Форми на гражданско участие

В зависимост от това до каква степен гражданите и техните организации са включени в процеса на вземане на решения, разграничаваме формите информиране, консултиране, диалог и партньорство.

9. Najam. A. Non-Profit Management and Leadership., vol. 10, no.4, 2000

Информирание

Достъпът до информация е основа на всички следващи стъпки за включване на гражданския сектор във вземането на управленски решения. Информиранието се прилага на всички етапи от процеса и не изисква взаимодействие и включване. Това е еднопосочно действие от управлението към гражданите, което ги приобщава към решенията.

Консултиране

При тази форма на инициатива властите търсят мнение от гражданските организации по конкретни теми или промени в политиката. Консултирането включва информиране за готвени промени в политиката и покана за изразяване на коментари, мнения и обратна връзка. Инициативата и темите произлизат от властите. Консултациите са подходящи на всички етапи от процеса и особено на етапите разработване на политика, наблюдение на изпълнението и промени в нормативната уредба.

Диалог

Инициативата за диалог може да бъде и на двете страни, а самият диалог се случва в два формата: широк или ориентиран към сътрудничество. Широкият диалог е двупосочна комуникация, резултат от взаимен интерес и потенциални споделени цели за осигуряване на редовен обмен на мнения. Формите варират от открито обществено изслушване до специализирани срещи между НПО и властите. Дискусията е широкообхватна и не е непременно свързана с протичащ процес на разработване на политика. Диалогът, ориентиран към сътрудничество, се основава на взаимен интерес за разработване на конкретна политика. Той обикновено води до съвместни препоръки, стратегия или законодателство. При него срещите са чести или редовни и води до съгласувани резултати. Диалогът е много ценен на всички етапи от процеса, но е ключов за определяне на дневния ред, за разработване и преформулиране на решения

Партньорство

Партньорството предполага споделени отговорности на всеки етап от процеса от определянето на дневния ред през разработването, определяне на решение и прилагане на политиката. Това е най- висшата форма на участие. На това ниво има тясно сътрудничество, като се запазва независимостта на гражданските организации. Те имат правото да провеждат кампании и да действат независимо от участието си в партньорство. Възможни дейности в партньорство са делегиране на конкретни задачи на гражданските организации, форуми и създаване на органи за вземане на съвместни решения, включително за разпределяне на ресурси. Партньорство може да се формира на всеки етап от процеса и е особено подходящо за определяне на дневния ред или при прилагането на политики.

По-добрата осведоменост на гражданите генерира нови възможности за нови политики и нови управленски идеи. Мобилизира се широк кръг от мнения и се градят нови форми на консенсус. Структурите на гражданското общество задават въпроси, които може да останат извън полезрението. Чуват се различните мнения, оценки, претегляне на аргументи, интереси и нужди във връзка с конкретни практически въпроси; създават се съвместни визии. Мобилизирането на активна подкрепа подпомага дискусията и разрешаването на конфликти и трудни въпроси и има потенциала да подобри политиката.

За да могат да предоставят актуална и изчерпателна информация относно процеса на вземане на решения и процедурите за участие, публичните органи трябва да планират и управляват гражданското участие и да определят ясно целите, действащите лица, процеса и сроковете, както и използваните методи.

От взаимен интерес е институциите да предприемат подходящи действия за улесняване на участието на гражданското общество в управленския процес. Те трябва да се стремят да избягват неоправдано натоварване, което може да доведе до умора и отчуждаване на гражданите от процеса. За да се избегне подобен ефект, ключово важно е взаимодействието да бъде смислено - по въпроси, които са важни за хората, приносът им да е видим и интересите да са балансирани.

Ресурси

Конкретните ресурси за обезпечаване на участието са:

Време

Мобилизация

Информация

Капацитет за участие

Гражданите се нуждаят от време да се запознаят с въпроса и с начина, по който могат да упражнят влияние върху предстоящите решения. Проучването, провеждането на срещи и организирането на кампании изисква време.

Мобилизация За да се постигне реално въздействие върху решенията, гражданите трябва да действат екипно. Броят е ключово важен в гражданското участие. Добрите резултати се нуждаят и от експертни съвети.

Информация Разпространението на информация е основен фактор в процеса, защото без нея гражданското участие е практически непостижимо. Гражданските организации трябва да са запознати със своите роли и отговорности. Медиите също са част от процеса.

Какво формира капацитета за участие?

Инициатива, желание за промяна, настойчивост

За да постигнат промяна, хората трябва да имат желание да участват. Много често инициативите са резултат от прякото въздействие на решението върху живота им. Постигането на промяна изисква настойчивост: ако гражданските организации се откажат след първия провал, шансовете ще бъдат минимални.

Познаване на начините за участие, осведоменост

За да постигнат промяна, хората трябва да имат желание да участват. Много често инициативите са резултат от прякото въздействие на решението върху живота им. Постигането на промяна изисква настойчивост: ако гражданските организации се откажат след първия провал, шансовете ще бъдат минимални.

Разработване на политика

Институциите разполагат с утвърдени процедури на разработване на политики. На този етап гражданските организации са привлечени за идентифициране на проблеми, предлагане на решения и осигуряване на доказателства за предпочитаните предложения.

Приносът на гражданския сектор на този етап има следните форми:

- **застъпничество:** осигуряват се гаранции, че ще бъдат отчетени нуждите и интересите на заинтересованите страни, засегнати от разработваната политика; информиране и запознаване: членове и граждански групи се информират за предстоящата политика чрез гражданските организации;
- **информиране и запознаване:** членове и граждански групи се информират за предстоящата политика чрез гражданските организации;
- **експертиза и съвети:** осигуряват се изследвания и анализи на разглеждания въпрос и могат да се добавят на приоритети към проекта на политиката;
- **иновация:** предлагат се решения чрез въвеждане на нови подходи, практически решения и конкретни модели, които носят ползи на конкретни групи;
- **наблюдение:** процесът на разработване се проследява, за да се гарантират неговата прозрачност и възможностите за включване.

Отговорността на властите за постигане на ефективност на участието на този етап включва предоставяне на навременна и изчерпателна информация за протичащите процеси на консултиране, спазване на минимални стандарти (като ясни цели, правила за участие, срокове, лица за контакт и т.н.), покана към всички потенциални заинтересовани страни и организиране на отворени срещи, осигуряване на адекватни срокове и средства за консултиране и активно участие на представителите на управлението.

Изпълнение на политики

Голяма част от гражданските организации са най-активни на този етап, като предоставят услуги и изпълняват проекти. Той е ключов за постигане на предвидените резултати, затова достъпът до ясна и прозрачна информация относно очакванията и възможностите и активното партньорство между страните е определящо условие за успеха.

Приносът на гражданския сектор на този етап има следните форми:

- **информиране и запознаване:** осведомяване на хората за извършваните дейности, разясняване на ползите или недостатъците;
- **наблюдение:** за да може да се прави текуща оценка и да се осигурят гаранции, че политиката се прилага правилно без вредни странични ефекти.

Отговорността на властите за постигане на ефективност на участието на този етап включва информиране за начините на изпълнение на политиката и утвърдените правила, процедурите за обществени поръчки, насоките за изпълнение на проекти, осигуряване на възможности за участие на гражданското общество в прилагането и откликване на специфични нужди, произтичащи от обстоятелствата, свързани с изпълнението на политиката.

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ГРАЖДАНСКО УЧАСТИЕ В БЪЛГАРИЯ

Гражданско участие на национално ниво

Национален референдум

Референдумът е форма на пряко участие на гражданите в управлението, уредена в Закона за пряко участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление (ЗПУГДВМС).

Референдум може да се провежда на национално и местно ниво. Принципите на прякото участие на гражданите в управлението, определени в чл. 2 от ЗПУГДВМС, са:

- свободно изразяване на волята;
- общо, равно и пряко участие с тайно гласуване;
- равен достъп до информация по поставения за решаване въпрос;
- еднакви условия за представяне на различните становища.

Референдумът е колективно решение с мнозинство на гласовете и изисква гражданска компетентност по поставените въпроси. Условие за такава компетентност е въпросите да са разбираеми за всички.

Национален референдум се провежда за пряко решаване от гражданите на въпроси с национално значение от компетентността на Народното събрание (няколко от тях са изключени: за основни компетенции на институциите в страната, размера на данъците и осигуровките, държавния бюджет и вътрешната организация на Народното събрание). Същевременно е посочено ясно, че с референдум не могат да бъдат решавани въпроси, по които Конституцията предвижда свикване на Велико народно събрание, нито да се променят основни и неотменими човешки права (правото на живот, забраната за мъчения, презумпцията за невинност, свободата на съвестта, мисълта и вероизповеданието, неприкосновеността на личния живот).

Провеждането на национален референдум става след решение на Народното събрание. Инициативата за произвеждане на национален референдум може да бъде от:

- не по-малко от една пета от народните представители;
- Президента на Републиката;
- Министерския съвет;
- не по-малко от една пета от общинските съвети в страната;
- инициативен комитет на граждани с избирателни права, събрал не по-малко от 200 000 подписа на граждани с избирателни права.

С решение Народното събрание може да одобри предложението за произвеждане на референдум с въпроса или въпросите, по които се предлага да бъде проведено гласуването, или мотивирано да го отхвърли. Народното събрание е длъжно да приеме решение за произвеждане на национален референдум, когато това е поискано от инициативен комитет с подписка, съдържаща подписите на не по-малко от 400 000 български граждани с избирателни права и не противоречи на ограниченията по чл. 9, ал. 2, 3 и 4 от ЗПУГДВМС.

Инициативният комитет на граждани трябва да има от 5 до 15 членове, които имат избирателни права. Инициативният комитет уведомява писмено председателя на Народното събрание за започването на подписката за референдум и за поставения за гласуване на референдума въпрос. Инициативният комитет организира и координира събирането на подписката, а след събирането на подписите - комплектова необходимите документи и внася подписката в Народното събрание. Подписката се внася и в структуриран електронен вид, като съдържа данните на гражданите, положили саморъчен подпис в последователността, в която са вписани в подписката.

Председателят на Народното събрание организира създаването и воденето на публичен регистър, в който се вписват предложенията за произвеждане на национален референдум и инициативните комитети на граждани.

Председателят на Народното събрание незабавно изпраща подписката на Главна дирекция „Гражданска регистрация и административно обслужване“ в Министерството на регионалното развитие и благоустройството, която в срок до 45 дни извършва служебна проверка. При установяване на нередности в подписката председателят на Народното събрание уведомява инициативния комитет и определя едномесечен срок за тяхното отстраняване. Народното събрание обсъжда подписката, ако тя отговаря на определените в закона изисквания и може да редактира, но без да променя смисъла на съдържащия се в предложението въпрос или въпроси, както и тяхната поредност.

Народното събрание приема решение по предложението за референдум на едно гласуване в срок до три месеца от внасянето на предложението или след отстраняване на установените нередности.

Президентът на Републиката определя датата на референдума, която не може да е по-рано от два и по-късно от три месеца от датата на обнародване на решението на Народното събрание. Организационно-техническата подготовка на националния референдум се осъществява от Министерския съвет.

Решението, прието с национален референдум, не подлежи на последващо одобрение от Народното събрание. При необходимост Народното събрание приема акт за изпълнение на решението.

Референдумът е най-пряката форма на демократично участие на гражданите. Той осигурява възможността народът като върховен суверен да има думата при определяне и формиране на държавната политика и да участва в управлението на държавата.

Права на участниците: Във връзка с провеждането на национален референдум, гражданите имат право да:

- участват в инициативи за провеждане на национален референдум;
- подкрепи чрез подписа си инициативи за провеждане на национален референдум;
- получават подробна информация по темата на референдума и разяснения в рамките на съответните информационни кампании;
- гласуват на национален референдум.

Повече информация: Закон за пряко участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление (ЗПУГДВМС) - <https://www.parliament.bg/referendum/?page=act&lng=>

Регистър на предложения за провеждане на национален референдум - <https://www.parliament.bg/referendum/?page=reg&lng=>

Национална гражданска инициатива

Гражданската инициатива е форма на пряко участие на гражданите в управлението, уредена в Закона за пряко участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление (ЗПУГДВМС). Гражданската инициатива може да се произвежда на европейско, национално и на местно ниво.

По същността си гражданската инициатива е отправяне на предложение от група граждани към Народното събрание или към органите на държавната власт за решаването на определен въпрос от национално значение. Както и за останалите форми на участие, за нея също е предвидена определена процедура.

Процедурата за национална гражданска инициатива изисква първо да се учреди събрание от поне 50 души с избирателни права. Събранието избира инициативен комитет, състоящ се от 3-7 членове, включително председател. Не е предвидено изискване за регистрация на инициативния комитет. Събирането на подписка в подкрепа на инициативата се определят с решение на събранието. Местата за събиране на подписи се съгласуват със съответния кмет. Определят се също ред и срок за събиране на подписите, който за националната инициатива не може да бъде по-дълъг от 3 месеца.

Подготовката и финансирането на подписката е задача на инициативния комитет. Към нея има определени от закона изисквания, като:

Бланката за подписката се одобрява от събранието, което е приело решения за организиране на национална гражданска инициатива;

- **Бланката за подписката се одобрява от събранието, което е приело решения за организиране на национална гражданска инициатива;**
- **Бланката да съдържа на всяка страница мястото, където е учредена (община, населено място, район) и пореден номер;**
- **Гражданите с избирателни права вписват имена, ЕГН и адрес и полагат подписа си;**
- **На отделен ред се отбелязва, че личните данни на участниците няма да бъдат използвани за други цели, освен за целите на подписката;**

За да бъде инициативата определена за валидна не е нужен определен брой подписи.

Подписката се внася от инициативния комитет до съответния орган. В 3-месечен срок от внасянето органът е длъжен да обяви решението си и мерки за изпълнение във връзка с инициативата, и да уведоми писмено инициативния комитет.

Решението и мерките се обявяват на официалния сайт на институцията, в един национален ежедневник и чрез обществените електронни медии.

Гражданската инициатива помага на гражданите да ангажират институциите със своята кауза. Нормативно уредените функции на органа на властта го принуждават да реагира на гражданската инициатива, поради което тя придобива потенциал за влияние върху крайното решение на обществения проблем.

Гражданската група, която движи инициативата, има неформална и гъвкава структура, която ѝ дава свободата да определя стратегиите си за действие. Използва мобилизиращата сила на диалога. Предполага се, че самият процес на участие и усещането за овластяване, което то дава, ще създаде стимули за политическо ангажиране, спазващо принципите на участието.

- **Гражданската инициатива има потенциала да превърне промяната на политиката в необходимост и създава силно усещане за право на включване и „собственост“ върху проблема.**

Народно събрание

Народното събрание на Република България (НС) осъществява законодателната власт и упражнява парламентарен контрол. Гражданите или организациите имат право на жалби, предложения и петиции до НС съгласно действащото законодателство - чл. 45 от Конституцията, Глава осма „Предложения и сигнали“ от Административнопроцесуалния кодекс, чл. 18 от Закона за нормативните актове и др.

В Правилника за организацията и дейността на Народното събрание (ПОДНС) са предвидени редица форми за гражданско участие в работата на НС, като:

- участие на представители на юридически лица с нестопанска цел, регистрирани за осъществяване на общественополезна дейност в заседанията на Консултативния съвет по законодателството - чл. 8, ал. 7 от ПОДНС;
- възможност за създаване на обществени съвети от представители на неправителствени организации към постоянните комисии на Народното събрание, които консултират съответната постоянна комисия - чл. 25, ал. 4 от ПОДНС;
- създадена е постоянна

Комисия по взаимодействието с неправителствените организации и жалбите на гражданите,

- осъществява диалог и взаимодействие с представители на неправителствените организации, включително като провежда обществени обсъждания по въпроси от значим обществен интерес;
- осъществява парламентарно и гражданско наблюдение на дейността на държавните регулаторни органи чрез публични обсъждания;
- заключенията от обсъжданията се изпращат на водещите комисии;
- разглежда предложенията за референдуми и граждански инициативи по Закона за пряко участие на гражданите в държавната власт и местното само-управление, както и петиции по чл. 45 от Конституцията;
- разглежда жалби, сигнали и предложения на гражданите при условия и по ред, определени с вътрешните правила на комисията.

Към Комисията по взаимодействието с неправителствените организации и жалбите на гражданите е създаден Обществен съвет от представители на неправителствени организации, който консултира комисията - чл. 40 от ПОДНС;

- представители на неправителствени организации могат да представят писмени становища и по тяхна инициатива имат право да присъстват на заседанията на комисиите и да вземат участие в разискванията по разглежданите проекти на актове на НС - чл. 42 от ПОДНС; задължение за постоянните комисии да отговорят на постъпилите предложения и жалби от неправителствени организации - чл. 43, ал. 5 от ПОДНС;
- представители на неправителствени организации могат да участват чрез народен представител в парламентарния контрол при условията и по реда на глава девета от ПОДНС, както и да присъстват на заседанията на парламентарните комисии при изслушвания по реда на глава десета от ПОДНС и при отговаряне на актуални устни въпроси по реда на чл. 29 от ПОДНС при спазване режима на достъп в НС - чл. 44 от ПОДНС;
- в процедурите за избор на органи (изцяло или частично) от НС юридически лица с нестопанска цел, регистрирани за осъществяване на общественополезна дейност, и професионални организации могат да представят на комисията становища за кандидата, включващи и въпроси, които да му бъдат поставени - чл. 93, ал. 3 от ПОДНС.

Председателят на НС може да организира обществени дискусии по проблеми, които са от голямо обществено значение. Обществените дискусии имат консултативен характер. Обявяването на обществена дискусия се прави чрез интернет страницата на НС и обикновено включва дата, час и място на провеждане на дискусията, съответния проект за акт, както и допълнителни документи, свързани с обсъждания проблем. Практика е след провеждането на дискусия на интернет страницата на НС да се публикува стенографски протокол от нея, а също при възможност и видео запис.

Обществените дискусии повишават качеството на законодателството, тъй като се привлича външна експертиза от широката общественост и се дава възможност за обсъждане на различните гледни точки. Обществената дискусия информира законодателната власт като представляваща волята на обществото за онова, което е важно за гражданите и за техните ценности.

Комисия по взаимодействието с неправителствените организации и жалбите на гражданите осъществява диалог и взаимодействие с представители на неправителствени организации, включително чрез организиране на обществени обсъждания по въпроси от значим обществен интерес и осъществяване на парламентарно гражданско наблюдение на изпълнителната власт. Заключениета от обсъждания и наблюдения се изпращат на водещите комисии в с-ответната област.

Комисията за взаимодействие с НПО разглежда предложения за референдуми и граждански инициативи и петиции; разглежда жалби, сигнали и предложения на граждани; подпомага гражданите да осъществяват конституционното си право на участие. Тя трябва да оповестява публично предварително въпросите, които стават предмет на нейната дейност и да публикува пълни протоколи от заседанията си. Всеки гражданин може да сезира Комисията по въпроси от компетентността на НС. Тя организира и приемна за граждани.

Обществен съвет към Комисия по взаимодействието с неправителствените организации и жалбите на гражданите

Съветът се състои от представители на неправителствени организации, избрани съгласно Правилата за определяне на представители на неправителствените организации за членове на Обществения съвет.

Общественият съвет се състои от 21 члена, представители на следните области на компетентност:

- Развитие на гражданското общество;
- Физическо възпитание и спорт;
- Развитие на местните общности;
- Образование и наука;
- Законодателство и публични политики;
- Правосъдие, вътрешна сигурност и обществен ред;
- Здравеопазване;
- Дарителство и донорство;
- Култура и културно - историческо наследство;
- По политиките за българите в чужбина;
- Правата на децата;
- Правата на жените и равнопоставеност на половете;
- Етническите въпроси и миграцията;
- Европейски въпроси и политики;
- Икономически въпроси;
- Младежки въпроси и политики;
- Защита правата на човека;
- Социални въпроси и пазар на труда;
- Правата на хората с увреждания;
- Екология и околна среда;
- Транспорт и информационни технологии.

Общественият съвет консултира и подпомага дейността на Комисия по взаимодействието с неправителствените организации и жалбите на гражданите, като:

- осигурява експертиза и участие на широк кръг неправителствени организации и представители на гражданското общество при изразяване на мнения, становища и предложения по отношение на актове на законодателната власт;
- изготвя и предоставя становища и доклади по разглежданите от Комисията законопроекти;
- изготвя и предоставя становища и доклади по законопроекти, които се разглеждат от други водещи комисии;
- поставя важни въпроси и предложения пред Комисията, свързани с развитието на гражданското общество в България или такива със значим обществен интерес;
- подпомага Комисията при организирането и провеждането на публични дискусии и обсъждания по законопроекти и въпроси от значим обществен интерес и допринася за прозрачността на работата на Комисията.

Становищата, докладите и протоколите от заседанията на Обществения съвет се публикуват в срок от 5 дни след провеждане на заседанието в отделна секция на интернет страницата на Комисията .

Комисията за взаимодействие с НПО осигурява на гражданите и техните организации възможност за диалог с НС по въпроси, които са важни за тях, и за упражняване на правото им на участие.

Във вътрешните правила за работата на някои от останалите постоянни комисии на НС, приети на основание чл. 24, ал. 1 от ПОДНС, е предвидена възможност за създаване на обществени съвети от представители на неправителствени организации .

Вътрешните правила на постоянни комисии на НС предвиждат възможност за граждани, неправителствени, синдикални, съсловни и браншови организации да представят свои писмени становища, да присъстват на заседанията на комисиите, както и да вземат участие в разисквания по разглежданите проекти за актове на НС. Като правило получените становища се публикуват на сайта на съответната комисия на интернет страницата на НС, а списък на присъствалите лица, представители на организациите, е неразделна част от протокола на съответното заседание.

Разнообразните форми за участие на граждани, неправителствени, синдикални, съсловни и браншови организации в работата на комисиите на НС осигурява възможност за повишаване на качеството на законодателството и дава възможност за представяне и обсъждане на различните гледни точки в процеса на разработване на националното законодателство.

Законът за администрацията (ЗА) определя общите принципи, въз основа на които администрацията осъществява своята дейност (чл. 2, ал. 1), както и задължението на органите на държавната власт да извършват консултации със социални партньори, с представители на частния сектор и с представители на гражданското общество (чл. 2, ал. 7). ЗА регламентира и реда, условията и организационните форми, чрез които Министерският съвет, министрите, председателите на държавни агенции и изпълнителните директори на изпълнителни агенции могат да създават консултативни органи, които могат да включват и представители на неправителствени организации.

Един от основните начини за включване на гражданите в управленския процес е провеждането на обществени консултации, които са насочени и лесно достъпни за всички, които имат ясен интерес към конкретна правителствена политика. Законът за нормативните актове (ЗНА) регламентира правилата за провеждане на обществените консултации в процеса на разработване на политики, нормативни актове и управленски решения, включително за извършване на оценки за

въздействието.

Обществените консултации са двупосочен процес на комуникация между органите на властта и гражданите, чрез които и двете страни се информират за своите гледни точки по въпроси и предложения при изготвянето на нормативни и ненормативни актове. Това осигурява на гражданите и юридическите лица възможността да влияят на решенията, вземани от държавните органи.

Провеждането на обществени консултации е предвидено като изискване в нормативни актове с общ характер и хоризонтално действие и в множество нормативни актове, чиито предмет е ограничен в рамките на определен отрасъл.

Консултативните органи са официални институционализирани форми за гражданско участие, които допълват институционалните форми за социален диалог.

Обществени консултации по проекти на нормативни актове

Обществените консултации са официален процес, чрез който органите, които имат правомощия за вземане на съответните решения и техните администрации събират информация, мнения и предложения от обществеността при планирането, прилагането и оценката на политики и управленски решения. Обществените консултации са възможност за получаване и разглеждане на мненията, опасенията и предложенията на всички, които проявяват интерес към темата на обсъждане и за информирано вземане на съответните управленски решения без това да намалява отговорността за взетото решение.

Законът за нормативните актове (ЗНА) определя общите правила за подготовката, издаването и прилагането на нормативните актове. Прилагането на ЗНА е възложено на Държавния съвет (държавен орган, съществувал до 1990 г.), който е издал Указ №883 за прилагането на Закон за нормативните актове (УПЗНА) .

Съставителите на нормативни актове са задължени да провеждат обществени консултации с гражданите и юридическите лица в процеса на изработване на проект на нормативен акт (чл. 26, ал. 2 от ЗНА). ЗНА не поставя изисквания за наличие на конкретен правен интерес към гражданите и юридическите лица, които участват в обществените консултации.

Преди внасянето на проект на нормативен акт за издаване или приемане от Министерския съвет съставителят на проекта го публикува на Портала за обществени консултации - <http://strategy.bg> заедно с мотивите, съответно доклада, предварителната оценка на въздействието и становището от дирекция „Модернизация на администрацията“ в администрацията на Министерския съвет по нея.

Срокът за предложения и становища по проектите, публикувани на Портала за обществени консултации, не може да бъде по- кратък от 30 дни. ЗНА допуска при изключителни случаи и изрично посочване на причините в мотивите, съответно в доклада, съставителят на проекта да определи друг срок, но този срок не може да бъде по-кратък от 14 дни.

След приключването на консултацията и преди приемането, съответно издаването на нормативния акт, съставителят на проекта публикува на едновременно на интернет страницата на съответната институция и на Портала за обществени консултации справка за постъпилите предложения заедно с обосновка за неприетите предложения (чл. 26, ал. 5 от ЗНА).

Изискванията за провеждане на обществени консултации по ЗНА не се прилагат за:

- законопроектите за държавния бюджет, за бюджета на държавното обществено осигуряване и за бюджета на Националната здравноосигурителна каса, както и за проекти на подзаконовни нормативни актове, свързани с изпълнението на държавния бюджет;
- законопроектите за изменение и допълнение на Конституцията;
- законопроектите за ратифициране и денонсиране на международни договори;

→ проектите на нормативни актове, свързани с предотвратяване и ликвидиране на последиците от форсмажорни обстоятелства.

Предложения за решаване на въпроси в рамките на компетентността на орган на изпълнителната власт

Конституцията на Република България определя правото на гражданите да правят предложения, включително до органите на изпълнителната власт (чл. 45). Съгласно чл. 18 от ЗНА гражданите и юридическите лица могат да се правят предложения за усъвършенстване на законодателството. Под „предложения за усъвършенстване на законодателството“ се имат предвид предложения за изменения и допълнение на съответния нормативен акт, доколкото редът за отмяна на нормативен акт е определен в чл. 16 от ЗНА. Адресат на предложения за усъвършенстване на законодателството може да бъде орган, овластен да приеме или издаде нормативния акт, както и орган, който има право на законодателна инициатива. Следва да се има предвид, че нормата на чл. 18, ал. 1 не съдържа задължение за държавен орган, а съдържа възможност такива органи да упражняват законодателна инициатива.

АПК (Глава осма „Предложения и сигнали“) определя процедура за разглеждане на предложения за усъвършенстване на организацията и дейността на административни и други органи, осъществяващи публичноправни функции, както и такива за решаване на други въпроси в рамките на компетентността на тези органи. Организацията на работата с предложенията и сигналите се определя в устройствените правилници на съответните администрации (чл. 110, ал. 1 от АПК).

Формата за подаване на предложения е свободна по преценка на лицето/лицата, които правят съответното предложение. Предложенията могат да бъдат писмени или устни, да бъдат подадени лично или чрез упълномощен представител, по телефон, телеграф, телекс, факс или електронна поща. Във всеки случай предложението следва да бъде отправено към компетентен орган, да бъде формулирано достатъчно ясно и конкретно и да съдържа идентификация на съответния подател.

В случай че органът, към когото е направено предложението, не е некомпетентен по него, в срок до 7 дни от получаването му трябва да го препрати на компетентните органи и да уведоми направилите предложението за това.

Производството по разглеждане на предложението се открива с неговото регистриране в съответната институция. Органът, до когото е отправено предложението, е длъжен да го разгледа и в установените срокове мотивирано да се произнесе по него при спазване на принципите за обективност и законосъобразност.

Решението по предложението се взема след като се изясни случая и се обсъди със съответните заинтересованите лица. Решение по предложението се взема най-късно два месеца след неговото пос-тъпване и се съобщава в 7-дневен срок на подателя. При необходимост от по-продължително проучване срокът за вземане на решението може да бъде продължен до 6 месеца, за което се съобщава на подателя.

Съобщаването на решението на подателя на предложението или сигнала става в тридневен срок от издаването му чрез определените в АПК форми, оповестени от съответния орган на неговата официална интернет страница. Решенията по направени предложения не подлежат на обжалване.

Тези правни възможности са свързани с прилагането на принципите за гражданско участие при упражняването на държавната власт. Следва да има предвид, че преценката за приемане или отхвърляне на предложения е предоставена на съответните органи, които имат компетентност във връзка с конкретното предложение.

Цел	Представяне на предложения за решаване на въпроси в рамките на компетентността на орган на изпълнителната власт, включително за подобряване на нормативната уредба
Нормативно основание	- чл. 45 от Конституцията на Република България; - Глава осма “Предложения и сигнали” от Административно-процесуалния кодекс; - чл. 18 от Закона за нормативните актове; - устройствените правилници на съответните администрации.

Кой може да бъде инициатор?	Инициативата за предложения до органи на изпълнителната власт може да бъде на: - всеки гражданин на Република България; - всяко юридическо лице, независимо от неговата правна форма.
Кой може да участва?	Освен направилите предложение лица, в производството по разглеждане на предложението по преценка на съответния орган могат да участват и други заинтересовани страни
Как се провежда?	Производството по разглеждане на предложението се открива с неговото регистриране в съответната институция. Решението по предложението се взема след изясняване на случаят и обсъждане със съответните заинтересованите лица. Гражданите и организациите са длъжни да предоставят исканите им документи, сведения и обяснения в срока, определен от органа, компетентен да се произнесе по предложението. Органът, постановил решението, взема мерки за неговото изпълнение, като определя начина и срока за изпълнението.
Права на участниците	Участниците имат право да правят предложения за решаване на въпроси в рамките на компетентността на органа на изпълнителната власт, включително за подобряване на нормативната уредба, както и получат отговор на своето предложение
Реализиране на участието	Формата за подаване на предложения е свободна по преценка на лицето/лицата, които правят съответното предложение. Предложенията могат да бъдат направени: - писмено или устно; - лично или чрез упълномощен представител; - по телефон, телеграф, телекс, факс или електронна поща.
Срокове	Решение по предложението се взема най-късно два месеца след неговото постъпване и се съобщава в 7- дневен срок на подателя. При необходимост от по-продължително проучване срокът за вземане на решението може да бъде продължен до 6 месеца, за което се съобщава на подателя.
Обратна връзка	Съобщаването на решението на подателя на предложението става в тридневен срок от издаването му по начин, оповестен на официалната интернет страница на съответния орган
Повече информация	Официалните интернет страници на органите на изпълнителната власт

Административнопроцесуален кодекс (АПК) - обн., ДВ, бр. 30 от 2006 г., в сила от 12.07.2006 г., последни промени бр. 77 от 2018 г., в сила от 1.01.2019 г.

Участие в консултативни органи

Създаването на консултативни органи към органите на изпълнителната власт е предвидено в Закона за администрацията (ЗА), според който в състава на такива органи могат да бъдат привлечени представители на неправителствени организации, имащи отношение към дейността на съответния съвет. Като правило това са постоянно действащи консултативни органи, чрез които се осигурява сътрудничество с неправителствени организации при определянето и провеждането на държавната политика в дадена област или по особено важни въпроси от обществена значимост. Това предполага „специализация“ на участващите представители на гражданския сектор. Участието на неправителствени организации в консултативни органи допълва утвърдените институционални форми за социален диалог.

Според ЗА консултативни съвети, които включват представители на неправителствени организации, имащи отношение към дейността на съответния съвет, могат да се създават към:

→	Министерския съвет - чл. 21, ал. 1 от ЗА;
→	министър чл. 45, ал. 2 от ЗА;
→	председател на държавна агенция - чл. 47, ал. 8 от ЗА; изпълнителен директор на изпълнителна агенция - чл. 54, ал. 8 от ЗА.

На основание чл. 22а, ал. 2 от ЗА Министерският съвет е приел общ правилник, който урежда организацията на дейността на съветите. Правилникът се прилага и за съвети, създадени със закон или по чл. 45, ал. 1, чл. 47, ал. 8 или чл. 54, ал. 8 от ЗА, доколкото това е предвидено в неговия устройствен акт.

Участието на представители на неправителствени организации се определя в акта за създаването на съответния съвет. Представителите на граждански организации могат да бъдат членове и/или наблюдатели. Според чл. 4, ал. 4 от Правилника за организацията на дейността на съвет по чл. 21, ал. 1 от ЗА представителите на граждански организации в консултативни органи имат 4-годишен мандат, освен ако в акта за неговото създаване не е предвидено друго.

Редът за определяне на представителите на граждански организации в консултативни органи съгласно чл. 6 от Правилника за организацията на дейността на съвет по чл. 21, ал. 1 от ЗА пред-вижда значителна самостоятелност на организациите, които имат интерес за участие в съответния консултативен орган при определяне на свои представители в консултативния орган.

Консултативните органи организират и осъществяват определени им задачи въз основа на приета от тях годишна работна програма и представят ежегоден доклад за дейността си пред Министерския съвет.

Администрацията на Министерския съвет поддържа Портал за консултативните съвети - <http://saveti.government.bg>, който съдържа информация за консултативните органи в системата на изпълнителната власт и тяхната дейност.

Участие в обществени съвети

Друга форма за гражданско участие в процеса на вземане на управленски решения са обществените съвети, създадени към някои институции.

Участието в обществените съвети е доброволно, участниците са равнопоставени, съблюдава се принципа за законност.

Обществените съвети осигуряват включване на гражданите в изработването на политики, стратегии и програми и ги мобилизират за принос за подобряване на качеството на управлението. Обществените съвети могат да стимулират граждански инициативи за решаване на проблеми на различни групи в обществото и изграждат действено партньорство между институциите и гражданския сектор за намиране на общи решения. Информация за дейността на обществен съвет към определена институция може да бъде публикувана на нейната официална интернет страница.

Гражданско участие на местно ниво

Орган на местното самоуправление в общината е общинският съвет, който се избира от населението на съответната община за срок от четири години (чл. 138 от КРБ). Орган на изпълнителната власт в общината е кметът на общината (чл. 139, ал. 1 от КРБ). Според Закона за администрацията (ЗА) други местни органи на изпълнителната власт са кметовете на райони и на кметства, както и кметските заместници (чл. 19, ал. 3, т. 2 от ЗА).

Основните начини и форми за участие на гражданите в управлението на общината, регламентирани в КРБ, са законово определени.

Законът за пряко участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление

(ЗПУГДВМС) урежда правилата за провеждане на:

- местен референдум
- местна гражданска инициатива
- общо събрание на населението

Законът за местното самоуправление и местната администрация (ЗМСМА) урежда обществените отношения, свързани с местното самоуправление и местната администрация, включително правата на гражданите:

- да присъстват на заседанията на общинския съвет и на неговите комисии (чл. 28, ал. 2 от ЗМСМА);
- да се изказват, да отправят питания, становища и предложения от компетентността на общинския съвет, кмета или общинската администрация, представляващи обществен интерес, и да получават отговори по ред, начин и в срок, определени в правилника на общинския съвет (чл. 28, ал. 3 от ЗМСМА);
- да внасят писмени предложения и становища в комисиите на общинския съвет (чл. 49, ал. 3 от ЗМСМА).

В българското законодателство са регламентирани и редица конкретни задължения, в изпълнението на които местните органи са длъжни да организират различни форми за включване на гражданите в управленския процес, най-често обществени обсъждания по конкретни въпроси, например: публични обсъждания по Закона за публичните финанси (ЗПФ), обсъждания по Закона за общинския дълг (ЗОД), обсъждания, свързани с пространственото развитие и устройството на територията, опазването на околната среда и др. В тези случаи обикновено условията и редът за провеждане на публични обсъждания или консултации се определят от съответния общински съвет съобразно спецификата на общината.

Утвърдена практика е и създаването на различни консултативни органи, чрез които гражданите и организациите могат да участват при вземането на управленски решения на местно ниво.

Местен референдум

Съгласно Закона за пряко участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление (ЗПУГДВМС) местен референдум се произвежда в община, район или кметство за пряко решаване на въпроси от местно значение, които законът е предоставил в компетентност на органите на местно самоуправление или органите на района или кметството.

- **Чрез местен референдум не могат да се решават въпроси:**
 - на общинския бюджет;
 - относно размера на местните данъци и такси;
 - на правилата на вътрешната организация и дейност на общинския съвет.

Местен референдум се произвежда по предложение на:

- поне една пета от общинските съветници, но не по-малко от трима общински съветници;

- кмета на общината, съответно кмета на кметството или района;
- инициативен комитет с подписите на не по-малко от една двадесета от гражданите с изборителни права, които имат постоянен адрес на територията на съответната община, район или кметство.

Със свое решение общинският съвет може да одобри предложението за произвеждане на местен референдум с въпроса или въпросите, по които се предлага да бъде проведено гласуването, или мотивирано да го отхвърли.

Общинският съвет е длъжен да приеме решение за произвеждане на местен референдум, когато това е поискано от инициативен комитет с подписка, съдържаща подписите на не по-малко от една десета от гражданите с изборителни права в съответната община, район или кметство и не противоречи на ограничението по чл. 26, ал. 2 от ЗПУГДВМС.

Инициативният комитет на граждани трябва да има от 5 до 15 членове, които имат изборителни права в съответната община, район или кметство. Инициативният комитет уведомява писмено председателя на общинския съвет за започването на подписката за референдум и за поставения за гласуване на референдума въпрос. Инициативният комитет организира и координира събирането на подписката, а след събирането на подписите комплектова необходимите документи и внася подписката в общинския съвет. Подписката се внася и в структуриран електронен вид, като съдържа данните на гражданите, положили саморъчен подпис, в последователността, в която са вписани в подписката.

Председателят на общинския съвет организира създаването на публичен регистър, в който се завеждат предложенията за произвеждане на местен референдум.

Председателят на общинския съвет изпраща подписката на териториалното звено на Главна дирекция „Гражданска регистрация и административно обслужване“ към Министерството на регионалното развитие и благоустройството, което извършва незабавно служебна проверка. При установяване на нередности в подписката председателят на общинския съвет уведомява инициативния комитет и определя едномесечен срок за тяхното отстраняване.

Общинският съвет обсъжда подписката, ако тя отговаря на определените в закона изисквания и може да редактира, но без да променя смисъла на съдържащия се в предложението въпрос или въпроси, както и тяхната поредност.

Датата за произвеждане на референдума се определя от общинския съвет, като не може да бъде по-рано от 45 дни и по-късно от 60 дни от решението за референдума.

Повече информация: Закон за пряко участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление (ЗПУГДВМС) - <https://www.Darliament.bg/referendum/?rage=act&lng=>

Официалната страница на съответната община, например Столична община поддържа Публичен регистър на предложенията за провеждане на местен референдум - <https://www.sofia.bg/re-gister-of-municroal-referendums>

Местна гражданска инициатива

Чрез местната гражданска инициатива гражданите могат да правят предложения до общинския съвет, кмета на общината, на района или на кметството, или до областни или регионални органи на изпълнителната власт за решаване на въпроси от местно значение. Местната гражданска инициатива се осъществява чрез подписка, организирана от инициативен комитет на територията на съответната община, район, кметство или населено място.

Съгласно Закона за пряко участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление (ЗПУГДВМС) провеждането на местната гражданска инициатива е аналогично на провеждането на националната гражданска инициатива, като основните разлики са: 1) инициативният комитет се състои от 3 до 5 члена; 2) срокът за провеждане на инициативата и за събиране на подписи е до два месеца от провеждане на организационното събрание; 3) само граждани с постоянен или настоящ адрес в съответното място могат валидно да подпишат подписката; 4) срокът за внасяне на подписката в съответния местен или регионален орган на властта е два месеца от нейното стартиране; 5) Общинският съвет, кметът или органите на изпълнителната власт, до които

е отправена местната гражданска инициатива, са длъжни да разгледат направените предложения и в едномесечен срок от връчването на подписката да обявят своето решение и предприетите мерки в интернет страницата на общината и в един регионален вестник.

Местната гражданска инициатива представлява форма на активно включване на гражданите в местната политика и вземането на решения на местното самоуправление. Успехът на гражданската инициатива в значителна степен зависи от силата и убедителността на посланието, от видимото медийно присъствие, от изградените граждански партньорства и коалиции.

Общо събрание на населението

Конституцията на Република България определя правото на гражданите непосредствено да участват в управлението на общината чрез общо събрание на населението. Законът за пряко участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление (ЗПУГДВМС) определя условията и реда за провеждане на общо събрание на населението. Общото събрание на населението е форма за пряко участие на гражданите при решаването на местни въпроси в община, район, кметство, населено място или квартал с население до 10 000 жители.

Общото събрание се състои от всички граждани с избирателни права на територията на общината, района, кметството, населеното място или квартала, които имат постоянен или настоящ адрес в съответната община, район или кметство преди определената за събранието дата. Чрез него се решават конкретни въпроси от местно значение, компетентност за чието решаване по целесъобразност е предоставена на съответния общински съвет или кмет. При тази форма на пряката демокрация политически дееспособните граждани могат да решават непосредствено чрез своя вот, суверенно и окончателно в императивна форма въпроси, отнасящи се до изграждането, реконструкцията и модернизацията на благоустройствени, културни и други обекти от местно значение.

Общо събрание на населението се свиква от кмета на общината, района или кметството по негова инициатива или по решение на общинския съвет, или по искане на най-малко една петдесета, но не по-малко от 20 граждани с избирателни права с постоянен или настоящ адрес на територията на общината, района, кметството, населеното място или квартала към момента на формулиране на искането.

Гражданите, които искат провеждане на общо събрание на населението, образуват инициативен комитет, който се състои от 3 до 9 членове, включително председател, който организира събиране на подписка за провеждане на общото събрание. Инициативният комитет не подлежи на специална регистрация.

Обикновено подписката се събира на публични места, предварително съгласувани с общината. Всеки гражданин с избирателни права може да положи подписа си еднократно в подписката.

Подписката се структурира в електронен вид, като съдържа данните на гражданите, положили саморъчен подпис в последователността, в която са вписани в подписката.

Инициативният комитет внася подписката, включително в структуриран електронен вид до кмета на общината, района или кметството, който я изпраща за проверка на териториалното звено на Главна дирекция „Гражданска регистрация и административно обслужване“.

Общото събрание на населението се свиква от кмета на общината, района или кметството, който с публично оповестено съобщение определя:

- деня и часа на събранието; мястото на провеждане;
- въпросите, които се предлагат за обсъждане.
- Общото събрание се провежда не по-рано от 15 дни и не по-късно от един месец след като бъде оповестено. Общото събрание се провежда в извънработно време.
- Мълчалив отказ за свикване на общо събрание на населението може да се обжалва в 7-дневен срок пред съответния административен съд.

Общото събрание на населението е редовно, ако на него присъстват не по-малко от една четвърт от гражданите с избирателни права на съответната територия. В населени места с до 150 жители за провеждане на общо събрание на населението е необходимо да присъстват поне една трета от гражданите с избирателни права в съответното населено място. Когато в определения час не са се явили посоченият брой граждани, събранието се отлага с един час, след което се провежда с онези, които присъстват. Техният брой обаче не може да бъде по-малък от една десета от всички граждани с избирателни права на съответната територия.

Гласуването в общото събрание е тайно, освен ако самото общо събрание не реши да е явно. Решенията на общото събрание се приемат с мнозинство повече от половината от присъстващите и се обявяват незабавно. Когато общото събрание се провежда по избирателни секции, резултатите от гласуването в общината, района, кметството, населеното място или квартала се определят като сбор от резултатите от всяко отделно събрание.

Решението на общото събрание се обявява от кмета на общината, който в 7-дневен срок издава заповед за конкретните мерки за неговото изпълнение или внася предложение в общинския съвет за подготовка и приемане на съответно решение, правилник или наредба. Законността на общото събрание и на неговите решения могат да се обжалват пред тричленен състав на съответния административен съд, чието решение е окончателно.

Общото събрание на населението има редица предимства пред другите форми на пряка демокрация, когато става дума за решаването на конкретни въпроси с местен характер. По този начин гражданите на съответните територии непосредствено участват при вземането на социалноикономически решения и така стимулират органите на местното самоуправление да закрепят резултатите от тях в правен акт. Това увеличава значимостта на всеки един глас в благоустрояването на населеното място, като се стимулира гражданската активност и отговорност.

Повече информация: Закон за пряко участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление (ЗПУГДВМС) - <https://www.Darliament.bg/referendum/?page=act&lng=>

Официалната страница на съответната община, например Столична община поддържа Публичен регистър на предложенията за провеждане на местен референдум - <https://www.sofia.bg/register-of-municipal-referendums>

Присъствие на заседания на Общинския съвет и на неговите комисии

Гражданите имат право да присъстват на заседанията на общинския съвет и на неговите комисии (чл. 28, ал. 2 от ЗМСМА). Като правило тези заседания са публични, освен в отделни случаи, когато съветът може да реши дадено заседание да се проведе при закрити врати.

Нещо повече, гражданите имат право да се изказват, да отправят питания, становища и предложения от компетентността на общинския съвет, кмета или общинската администрация, представляващи обществен интерес (чл. 28, ал. 3 от ЗМСМА), както и да внасят писмени предложения и становища в комисиите на общинския съвет (чл. 49, ал. 3 от ЗМСМА).

Местните органи са длъжни да предоставят отговори на гражданите по ред, начин и в срок, определени в правилника за организацията и дейността на съответния общинския съвет (чл. 28, ал. 3 от ЗМСМА).

В правилниците за организацията и дейността на общинските съвети е определен реда за заявяване на желание за участие в заседанията на общинския съвет и на неговите комисии. Председателят на общинския съвет, съответно на комисията е длъжен да осигури условия за присъствие на граждани, представители на неправителствени организации и медии. Гражданите, представителите на неправителствени организации и на медиите са длъжни да спазват установения ред и да заемат специално определените за тях места.

Някои общини са създали възможност за излъчване в реално време на заседанията на общинския съвет в интернет.

Участието на гражданите в заседанията на общинския съвет и на неговите комисии е реална възможност за представяне и обсъждане на реалните местни проблеми, както и за предлагане на конкретни решения.

Обществени консултации

Обществените консултации са официален процес, чрез който местните органи събират информация, мнения и предложения от обществеността при планирането, прилагането и оценката на местни политики и управленски решения. Обществените консултации са възможност за получаване и разглеждане на мненията, опасенията и предложенията на всички, които проявяват интерес към темата на обсъждане и за информирано вземане на съответните управленски решения, без това да намалява отговорността за взетото решение.

Провеждането на обществени консултации е най-развитият механизъм за взаимодействие между гражданския сектор и местните власти. Консултациите със заинтересованите страни са важен инструмент за ангажиране на заинтересованите страни чрез отворен диалог за изразяване на мнения и становища с цел информирано вземане на решения и постигане на консенсус. Този инструмент може да се използва на конкретен етап от процеса, най-вече при определянето на приоритетите на политиката за местно икономическо и социално развитие, или на отделни нейни елементи. Консултации могат да бъдат провеждани и в процеса на оценка на определена политика или проект. За функционирането на устойчив модел на взаимодействие е задължително консултациите да не се извършват *ad hoc*, а да бъдат постоянни, по предварително зададени параметри и ясно регламентирани.

Когато кметовете на общини са вносители на проекти за нормативни актове, техните предложения се публикуват на Портала за обществени консултации, а предложенията на общинските съветници се публикуват на интернет страницата на съответната община и/или на общинския съвет.

Задълженията на органите на местната власт за провеждане на обществени консултации или публични обсъждания, регламентирани в специални закони, предвиждат различни форми на гражданско участие, както и изискване за определяне на условията и реда за тяхното провеждане от съответния общински съвет, съобразно спецификата на общината.

Основната цел на консултативния процес е да осигури по-широко участие при формулирането на определени политики, да породни чувство за собственост у гражданите върху целите и инструментите на съответната политика, както и да увеличи вероятността за ефективно прилагане на определените мерки и инструменти за постигане на общите цели.

Консултациите със заинтересованите страни целят да:

- изведат предпочитанията и приоритетите на заинтересованите страни,
- идентифицират общото поле и различията в при формулирането на политиките, приоритетите или оценката на дадена политика;
- определят изпълним набор от приоритети, за предпочитане чрез консенсус.

Най-често консултациите се осъществяват във връзка с подготовката на важни за общността решения между органите на местното самоуправление и представители на местни граждански организации с подкрепата на администрацията или между местната администрация и граждански организации. Такива са решенията, свързани с планиране и изразходване на публични средства за изпълнение на местни политики или инициативи. Публични средства са общинските бюджети, средства за постигане целите на Общинските планове за развитие, разработени в рамките на политиката за сближаване (финансирана от Европейските структурни и инвестиционни фондове), както и други публични средства, предназначени за осигуряване на местното икономическо и социално развитие.

Консултациите, независимо от техния предмет, изискват специфични умения и специални усилия от страна на всички участници. Това е необходимо, за да се гарантира максимална

ефективност на процеса. Техниките за провеждане на консултациите трябва да включват и съответните механизми за отчитане на мненията, интересите и схващанията на различните участващи страни при формулиране на политиките и проектите и оценката за тяхното изпълнение. Освен че са ефективен метод за получаване на различни перспективи и външен поглед към местното икономическо и социално развитие, консултациите осигуряват надеждност и устойчивост на формулираната политика или проект, тъй като дават възможност за разбиране на различните фактори, които влияят върху успеха или заплахите за съответната политика. Тъй като формулирането на определена политика или оценка за нейното изпълнение може да бъде силно политизиран и понякога противоречив акт, е важно ключовите играчи да участват, да са информирани и въввлечени в този процес.

В контекста на местното икономическо и социално развитие на практика заинтересована е цялата местна общност. В този смисъл от особено значение за ефективността и легитимността на процеса е определянето на ясни, предварително обявени критерии за представителност на участниците, представляващи гражданското общество в консултациите. При решаването на този въпрос се отчита местната специфика и степента на организираност на представителите на интереси в общината.

Консултативният процес осигурява условия за развитие на местната политика и гарантира, че тя отговаря на очакванията, нуждите и интересите на местната общност, тъй като именно нейните специфични нужди до голяма степен определят характера и предназначението на политиката. Така се избягва формулирането на неподходящи или нереалистични цели, като същевременно се постига ангажимент на заинтересованите страни към постигането на определените цели.

За обществени обсъждания, регламентирани в други закони се прилага редът, определен в тях или от съответния общински съвет.

Повече информация: Официалната интернет страница на общината и/или на общинския съвет

Портала за обществени консултации - <http://strategv.bg/>

Участие в консултативни органи на местно ниво

Практиките за създаването на различни консултативни органи в общините са широко разпространени. Тази практики следват от нормативната уредба, регламентираща правомощията на местните органи и от осъзнатата необходимост за по-ефективно включване на гражданите и гражданските организации при разработването и прилагането на местните политики.

Примери за регламентирани в закона консултативни органи са:

- обществените съвети за закрила на културното наследство - съвещателен орган към общината - чл. 17, ал. 1, т. 2 от Закона за културното наследство;
- обществено-експертни съвети и комисии - консултативни органи, в които участват представители на творчески съюзи, на заинтересовани ведомства и организации, както и отделни творци и експерти - чл. 18, ал. 4 и 5 от Закона за закрила и развитие на културата;
- обществени съвети за оказване на съдействие и помощ при извършване на дейностите по социално подпомагане и обществен контрол върху тяхното осъществяване - чл. 35, ал. 1 от Закона за социално подпомагане;
- консултативни съвети по въпросите на туризма - чл. 13, ал. 1 от Закона за туризма; и др.

В редица общини с акт на съответния общински съвет или от кмета на общината са създадени консултативни органи за взаимодействие с гражданския сектор, в т.ч. и по конкретни теми:

Обществен съвет по достъпност и интеграция на хора с увреждания към Столичния общински съвет - Решение № 2 по Протокол № 31 от 7.11.2001 г. на Столичния общински съвет <https://web2.apis.bg/sofiacouncil/p.php?i=114733&b=0>;

Обществен съвет към Общински съвет Кърджали - Решение № 51 на Общински съвет - Кърджали, по Протокол № 3 от 30.03.2017 г., <https://www.kardjali.bg/?pid=4,obs 12>;

Консултативен съвет за икономическо развитие на Община Троян - <https://www.troyan.bg/konsultativni-i-obshtinski-saveti/obshtestveni-konsultativni-saveti/1799-konsultativen-savet-za-ikonomichesko-razvitie-na-obshtina-troyan.html>;

Общински консултативен съвет по въпросите за младежта - обществен консултативен и координационен орган към кмета на община Смолян -

<https://www.smolyan.bg/media/content files/file/Младежки дейности/ПРАВИЛНИК^к и др.>

Консултативните органи най-често са постоянни органи, в рамките на които текущо се провеждат консултации между местната власт и заинтересованите страни. Целта на тези органи е при подготовката и взимането на решения по определени въпроси и при раз-работването на нови актове, планове, проекти да бъдат отчетни мненията и предложенията на заинтересованите страни.

Консултативните органи могат да бъдат и форум за институционализиране на обществените консултации, тъй като функционират по предварително определени правила и така осигуряват възможност за повишаване прозрачността на процеса на вземане на решения от страна на местните власти, ангажиране на участниците в консултациите за изпълнение на постигнати общи позиции и взети решения, сондиране на мнения относно алтернативни идеи и използване на допълнителен експертен потенциал.

Ефективността на консултативния процес, независимо от неговата форма, зависи пряко от степента, в която неговата организация е съобразена със специфичната културна среда и качеството на предварителната информация за процедурите и целите на съответните консултации.

Гражданското участие е начин за пряко изразяване на мнението на гражданите в управленските решения. То носи редица ползи, сред които информиране на обществото и събиране на идеи по обществено важни въпроси, генериране на обществена подкрепа, на дух на сътрудничество и доверие между управляващи и управлявани.

За разлика от бюрократичния или технократския начин на вземане на публични решения, демократичният се основава на убеждението, че всички, които ще бъдат засегнати от дадено решение, имат правото да участват в него. Участието означава достъп до процеса и поставя изискването за отчитане на мнението на участниците наравно с преобладаващите дотогава изисквания за ефикасност и рационалност

ОПРЕДЕЛЕНИЯ

Гражданско участие - ангажирането на лица, граждански организации и гражданското общество като цяло в процесите на вземане на решения от органите на управлението. Гражданското участие в процеса на вземане на политически решения се отличава от политическите дейности чрез ангажиране с политическите партии и от лобирането, свързано с бизнес интереси;

Процес на вземане на решения - разработване, приемане, прилагане, оценка и преформулиране на политически документ, стратегия, закон или регламент на национално, регионално или местно ниво или всеки процес, при който се взема решение, засягащо обществото или негов сегмент от публичен орган, който има такива правомощия;

Граждански организации - доброволни, самоуправляващи се организации, създадени да осъществяват главно нестопанските цели на своите учредители или членове, както е посочено в Препоръка CM/Rec (2007) 14 на Комитета на министрите към държавите-членки относно правния статут на неправителствените организации в Европа¹⁰. Това са доброволчески групи, организации с нестопанска цел, сдружения, фондации, благотворителни организации или групи, основани на географски принцип за защита на общностни интереси или застъпничество;

Гражданско общество - сборът от индивиди и организирани, по-малко организирани и неформални групи, които имат принос за обществото или изразяват своите възгледи и мнения, включително по повод на неправомерни действия или изразяват критични коментари. Такива организирани или по-малко организирани групи могат да включват също професионални и обществени организации, университети и изследователски центрове, защитници на правата на човека;

Публичен, държавен орган - всеки изпълнителен, законодателен или административен орган на национално, регионално или местно ниво, включително лица, упражняващи изпълнителна власт или административни функции.

За проекта

Настоящият Наръчник е изготвен от Сдружение "Нов път" в рамките на проекта "Изграждай мостове за промяна". Проектът се изпълнява от сдружение „Нов път“ – Хайредин в партньорство с Българското училище за политика „Димитър Паница“ и Академията за човешки права, Норвегия. Той е продължение на успешно реализирания проект „Насърчаване на гражданското участие на млади роми“ (2009-2014г.). Проектът „Изграждай мостове за промяна“ се изпълнява с финансова подкрепа в размер на 89 500 евро, предоставена от Исландия, Лихтенщайн и Норвегия, финансиран по Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Основната цел на проекта е да се увеличи броя на представители на уязвими групи, които да бъдат овластени чрез обучение в застъпничество, така че да се опитат да решат конкретни проблеми на местните си общности.

Проектът „Изграждай мостове за промяна“ ще проучи причините за ниско гражданско участие в ромска общност и при младежите между 18 и 29г. и ще идентифицира начините на въздействие на уязвими групи върху политиките в местната общност. В рамките на проекта ще бъдат избрани лидери на обществено мнение в местните си общности, те ще бъдат обучени в застъпничество и ще изработят застъпнически кампании, ще решат конкретни проблеми. Разглеждаме подобряването на знанията и уменията в застъпничество като ключов инструмент за овластяване. Обучението ще събере на една маса всички заинтересовани страни, като включи представители на ромска общност, младежи и публични институции на местно и национално ниво. Те ще трябва да работят съвместно за решаване на проблемите, които те самите са идентифицирали. Целта е участниците в проекта да пренесат придобитите знания и умения към други членове на общността си и да съдействат за позитивни промени в нея.

Проучените добри практики за работа с уязвими групи в Норвегия ще бъдат широко публично представени, както и издадени в наръчник. Целта е той да се превърне в настолна книга за обучение на представители на уязвими групи за активно гражданско включване в процеса на изработване на местни политики. Това ще е трансфер на ноу хау между Норвегия и България, чрез подходящи практики, адаптирани за приложение в нашите общности.

СДРУЖЕНИЕ НОВ ПЪТ
2020 година

НАРЪЧНИК ЗА ВЗАЙМОДЕЙСТВИЕ НА ЦЕЛИВИТЕ ГРУПИ ПО ПРОЕКТ
„ИЗГРАЖДАНЕ МОСТОВЕ ЗА ПРОМЯНА „